

MİLLÎ MÜCADELEDE MAZHAR MÜFİT KANSU

Arş. Gör. Nurcan YAVUZx

1919 yılı, Türk Siyasi hayatında önemli gelişmelere sahne olmuştur. Anadolu'da haksızlığa ve köleleştirmeye karşı millî bir ayaklanma biçiminde başlayan Türk bağımsızlık mücadelesi, başından beri halkın egemenliğine dayanan tam bir millî devlet kurmak ilkesini kendisine bayrak edinmiştir. Osmanlı İmparatorluğunun ömrünün tamamladığı Mondros Ateşkes anlaşması ile artık sabit olunca, bu, tarihi sürecin bir zorunluğuna olarak kendini göstermiştir. Nitekim, 1919 baharında Mustafa Kemal Paşa'nın, uzun plân ve düşünceleri sonunda vardığı böyle bir kararı uygulama alanına koymak amacı ile Anadolu'ya geçtiğini biliyoruz. Bu karar hiç şüphesiz ki en ince ayrıntısına kadar düşünülmüş planlanmıştı. Alınan kararların gerçekleşmesi için, o zamanın maddî ve manevî şartları göz önünde tutularak her adımı iyice ölçüp biçerek atmak, her notayı ancak sırası geldiğinde uygulama alanına dökmek mecburiyeti de duyulmuştur. Böylece, adım adım ilerlenerek temel ilkelcrinde topyekün bir millî ayaklanma haline getirilen kurtuluş hareketi, daha ilk gününden beri, biri yabancı istilâsına, diğeri de artık ömrünü tamamlamış olan Osmanlı düzenine karşı olmak üzere iki cepheli bir savaşa dönüşmüştür. Memleketi düşman istilâsından kurtarmak için girişilen askeri ve siyasi hareketler ile artık Osmanlı Düzenini yıkmak ve yerine çağdaş bir düzen kurmak için harcanan çabalar, aynı zamanda yan yana ve iç içe yürütülmüş, sonunda her iki cephede zafere ulaşılmıştır.

Millî Mücadeleyi zafere ulaşturan öckenlerin başında hiç şüphesiz, o dönemin yurtseverlerini tepeden tırnağa saran "Kuvva-yı Milliye Ruhü" gelmektedir. Bu ruh, özgür vatanda özgür ve uygar kişi olarak yaşamayı ülkü edinmiştir; bu ülkünün gerçekleşmesi için en ilkel şartlar altında en büyük özveriye gözü kapalı hazır olan yeni bir insan tipi yaratmıştır; herkesi vatan ve milletin bağımsızlığını kurtarmak gibi kutsal bir amaç uğuna birbirine kenetlenmiş tek bir gövde haline getirmiştir.

İşte Mazhar Müfit Kansu'da bu gövdeyi oluşturan önemli parçalardan birisidir. Atatürk'ün yanında Erzurum, Sivas ve Ankara'daki bütün Millî Mücadele faaliyetlerinde, Erzurum ve Sivas Kongrelerinin ve Heyet-i Temsiliyenin çalışmalarında faydalı hizmetler görmüş İstiklâl Savaşı mücahitlerimizdendir. Atatürk, Millî Mücadele'ye başlamak üzere Samsun'a geldikten sonra, kendisini vazifeye çağırınca, bir an tereddüdü davranmışsa da meselelere vakıf olduktan sonra, hiçbir tehlike düşünmeden bu hizmete büyük bir vatanseverlikle koşmuş ve Padişahın kendisini asi ilân etmesine aldırmayarak görevinden ayrılmış Millî Mücadele'nin sonuna ve ölünceye kadar Atatürk'ün ardından,

---

x Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

izinden yürümüşür.

Onun kurmaya çalıştığı Türkiye Cumhuriyetini canı gönülden desteklemiş ve İstanbul Hükümetinin artık devrin şartlarına ayak uyduramadığı, onun İstanbul'a bir "kâbus-ı bela" gibi çöktüğünü söyleyerek "Bugün padişah ta yoktur, onun temsil ettiği İstanbul Hükümeti' de, biz böyle bir hükümet tanımıyız. Gerçek hükümet buradadır." (1) fikrini açıkca dile getirmekten çekinmemiştir. Kesinlikle Meclis içinde muhalefet olarak kurulan ikinci grubun içinde yer almamıştır.

XX. yüzyılda Sevr'i parçalayan büyük Türk hareketini yapanlardan ve o harekete katılanlardan biri olarak Mazhar Müfit Kansu Türk Tarihinde daima sevgi ve şükran duygularıyla anılacaktır.

HAYAT HİKÂYESİ

Mazhar Müfit Bey'in doğum tarihi ve yeri hakkında üç ayrı görüş mevcut olup, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivinde mevcut olan hal tercümesine göre; Denizli 1289 doğumludur. Buna karşılık Devlet-i Âliyye-i Osmaniye'ye ait hal tercümesinde (2). 14 Zilkâde 1286 İstanbul'da doğduğunu beyan etmektedir. Daha sonra öğretmenlik yaptığı yıllardaki hal tercümesinde (3) ise; "1286 sene-i hicriyesinde, 1285 sene-i maliye Dersaadet' te tevellüd eylemiştir" demektedir. (4) Bu karşılığı şu yolda yorumlayabiliriz. Ölümü sıralarında bir yakını gerçek durumu, yani onun Denizli'de doğmuş olduğunu gazeteye bildirmiş olmalıdır. Ancak onun doğduğu tarihlerde çocukları doğar doğmaz nüfusa yazdırmak pek görenekten değildi. Doğumdan kısa bir süre sonra bir işyar olan babası İstanbul'a atanmış ve çocuğun kaydı orada yapılmış olabilir.

Edirne Vilâyeti Defter-i Hakani Müdürü ve Emlâk-ı Hümâyun Komisyonu Reis-i Sanisi Süleyman Müfid Beyin oğludur. İlk tahsiline İstanbuldaki Fatih Rüşdiyesinde başlamış ve babasının Edirne'ye tayini münasebetiyle Edirne Rüşdiye Mektebinde Tahsilini tamamlayarak 13 Mayıs 1301 tarihinde mezun olmuştur. Rüşdi mektebi âlâ dereccyle bitirdikten sonra o sene Edirne'de açılmış olan Mülkiye İdadisine kaydolmuş ve 1305 yılında aliyü' âlâ dereccyle idadiden mezun olmuştur. Tekrar İstanbul'a gelmiş ve tahsilinin son kısmını yani Mekteb-i Mülkiye-i Şahane'den karib-i âlâ ve ulcma mertebesinden 1307'de mezun olmuştur.

(1) Gizli Celse Zabıtları, cilt-1, s. 370-371.

(2) İçişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 957, "Devlet-i Âliyye'nin Sunuf-u Memurin ve ketebe ve müstahdemin sairesine mahsus tercüme-i hal varakası" (17 Haziran 1312).

(3) İçişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 957, "Memurin-i Mülkiye Komisyonu Sicil Ahval İdaresi, Edirne, Mekteb-i İdadisi, Müdür Muavini Sanisi Ahmet Mazhar Beyin Tercüme-i hal hulasası".

(4) Tezkere-i Osmaniye Sureti, İçişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 957 (2 Eylül 1300 Nezaret-i Umur-ı Dahüliye).

(5) İçişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 957, "Devlet-i Aliyyenin Sunuf-u memurin ve ketebe ve müstahdemin sairesine mahsus tercüme-i hal varakası".

Mekteb-i Mülkiye-i Şahane'den mezun olduktan dokuz ay sonra 23 yaşındayken Mekteb-i İdadî-i Mülkiye'nin Hendese muallimliğine tayin olmuştur. Ayrıca yine bu okulda Türkçe ve Usul Defteri Muallimliklerinde bulunmuş, 1309'da Müdür Muavini Vekâletliği de yapmıştır. Aynı okulda daha birçok muallimlikler, müdür muavin salisliği, muavin saniliği yapmış ve muallimlik görevi 1315'e kadar devam etmiştir. (6).

18 Mayıs 1315'de kaymakamlığa terfi etmiş olup, ilk kaymakamlığını Havza'da yapmıştır. (7) Daha sonra Çorlu Kaymakamlığına nakil olunmuş (8). ve buradaki görevi sona erdikten sonra iktidar ve ehliyetine karşılık Memurin-i Mülkiye Komisyonu kararıyla (9). naklen Cısr-i Ergene Kaymakamlığına tayin edilmiş olup (10) 24 Temmuz 1326 tarihine kadar aynı görevde kalmıştır. (11) Daha sonra da Gümülcine Mutasarrıflığına terfi etmiştir. (12)

Gümülcine'den sonra sırasıyla Lazistan, Mersin, İzmit, Karasi Mutasarrıflıklarında bulunmuş olup, bu görevi 1334'de sona ermiştir (13). En son olarak Karasi Sancağı Mutasarrıflık görevinde bulunduğu sırada 11 Nisan 1334'de kıdem ve ehliyetine karşılık olarak Meclis-i Vükelâ kararıyla terfien Bitlis Valiliğine tayin edilmiştir. Onun valilik görevine başlamasıyla birlikte asıl olan Milli Mücadeledeki rolü de başlamış sayılmaktadır. Memuriyet hayatındaki acemiliğini artık tamamen üzerinden atmış, önemli memleket meselelerine vâkıf bir şekilde, siyasi hayatta aktif rol oynamaya başlamıştır.

Onun Bitlis Valiliğine tayini sırasında Bitlis'in durumu oldukça kötüydü. Zaten Bitlis ve Muş I. Dünya Savaşı sırasında Rus işgali altına düşmüş ve Çanakkale Zaferinden sonra II. Ordu'ya bağlı 16. Kolordu Komutanı olarak Diyarbakır'a gelen Mustafa Kemal Paşa'nın karşı saldırısı ile Rus işgalinden kurtarılmıştır. Daha sonra merkezi Diyarbakır'da olan 13. Kolordunun bölgesine dahil edilmiştir. III. Ordu Müfettişliğinin yetkisi içindeki bölgeye komşu il olduğundan Bitlis Valisi, Ordu Müfettişi Mustafa

-
- (6) İçişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 957 "Edirne Meclis-i İdare Mazbatası" tarihi: 17 Haziran 1315-31 Kânun-ı evvel 1312 tarihli tercüme-i hal varakası.
- (7) İçişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 957, Memurin-i Mülkiye Komisyonu Sicil-i Ahval idaresi varakası.
- (8) İçişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 957, İrade-i Saniyye Havza Meclis-i İdare Mazbatası, Vesika No: 80, Vesika Tarihi: 23 Teşrih-i evvel 1319.
- (9) İçişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 957, 723 Numaralı irade-i Saniyye.
- (10) İçişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 957, İrade-i Seniyye Çorlu Meclis-i idare Mazbatası, Vesika No: 1700, Vesikanın Tarihi : 2 Ağustos 1320.
- (11) İçişleri Bakanlığı Arşivi, İrade-i Seniyye Cısr-i Ergene Meclisi-i İdare Mazbatası, Vesika No: 1267-28, Vesikanın Tarihi 9 Ağustos 1326.
- (12) İçişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 957, İskeçe Meclis-i İdare Mazbatası İrade-i Seniyye, Vesika No: 2211-317 Vesikanın Tarihi : 20 Teşrin-i evvel 1326
- (13) İçişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 957, İrade-i Seniyye Lazistan Meclis-i İdare Mazbatası, Trabzon tahriratı- Vesika No: 2738-346 Vesikanın Tarihi: 31 Mayıs-20 Temmuz 1329, İrade-i Seniyye, Karasi Telgrafi, Karasi Meclis-i İdare Mazbatası, Vesika No: 1130-243, Vesikanın Tarihi 28 Ağustos 1333-26 Eylül 1334

Kemal'in isteklerini dikkate almak zorundaydı. Mustafa Kemal Samsun'a çıktığı zaman Bitlis Valisi Mazhar Müfit Beydi. (14)

Onun devrin şartlarında valilik görevine atanmasında ittihatçı olmasının rolü büyük olmuştur. Kendi yazdığı hatırasında ittihatçı olduğunu açıkça itiraf etmesine (15) ilâveten yine bu cemiyete mensub birçok kişi de hatıralarında onun ittihatçı olduğunu söylemektedir. İttihatçılığı sayesinde bu görevi gelmişse de ne yazıkki sonuç hayal edilenden çok daha farklı olmuştur. Devrin şartlarında esen savaş rüzgârları onu bu valilik görevinden koparıp Milli Mücadelenin savaş kahramanı Mustafa Kemal'in yanına sürükleyi vermiştir. Artık onun için kader ağlarını yavaş yavaş örmeğe başlıyordu.

4 Temmuz 1334'de valilik görevine başlamışsa da yazdıklarından anlaşıldığı üzere halinden pek de memnun görünür gibi değildi. Bitlis hakkındaki mütalâasını şöyle anlatmaktadır; "fakat ne yazık ki, Bitlisi tahayyül ve tasavvur ettiğimden çok daha perişan bir halde bulmuştum. Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün refah ve imkânlarından faydalanmış olarak büyüyen ve doğu şehirlerimizin en mamurlarından biri olan Bitlis, harabelerden farksızdı. Rus istilâsı şehri yıkmıştı ve Ermeni çetelerinin kahtamaları ve muhacret vilâyet merkezinde insan ve aile bırakmamıştı."(16)

Mazhar Müfit bütün bu olumsuz şartlar içerisinde her türlü mahrumiyete ve gıdasızlığa katlanarak halkı teşkilâtilandırmaya göç etmiş bölge halkını yerlerine getirmeye, asayişî düzene sokmaya çalışmaktaydı. Kendisini tam bu işe adanmış ve yaraları sarmak için yoğun bir çabaya giriştiği sıralarda Mondros Mütarekesi imzalanmış ve Mazhar Müfit Bey'in yürekten bağlı olduğu İttihat ve Terakki Partisi iktidardan düşmüştür. İtilâf ve Hürriyet Partisine dayanarak Damad Ferit Paşa Hükümeti kurmuş, ilk iş olarak ittihatçı bilinen valileri görevinden uzaklaştırma çabasına düşmüştür. Hatta bu sıralarda İstanbul basınında bile bu olaylar çarpıtılarak yazılmaya başlamıştır. (17) Bu tarzdaki neşriyattan oldukça üzüntü duyan Mazhar Müfit Bey Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey'e bir telgraf çekerek (18) bu türlü neşriyata son verdirilmesi talebinde bulunmuştur. Dahiliye Nazırı onun bu telgrafına olumlu cevap yazmışsa da (19) sonradan ortaya çıkan gerçek durumdan anlaşılmıştır ki, hükümet azil işini alttan alta yürüt-

(14) Kâmil ERDEHA, Milli Mücadelede Valiler ve Vilâyetler, Remzi Kitabevi İst-1975, s. 79

(15) Mazhar Müfit KANSU-Erzurum 'dan ölümüne kadar Atatürk'le beraber, Türk Tarih Kurumu Basınevi, 3. Baskı, Ankar-1988, c. I, s. 12,

(16) KANSU, a.g.e, c. I, s. 7,

(17) İkdâm, 5 Mayıs 1919, Numra: 7987.

Sultan Vahdettin'in ittihatçılara düşmanlığını anlatan Galip Vardar şunları söylemektedir; "Zira 1918 senesi Temmuzunda Sulttan Reşad bu saf ve zavalih hükümdar, gözlerini dünyaya yumunca, yerine gelen padişah Sultan Vahdettin olmuştu. Ötedenberi, İttihatçılardan hoşlanmayan hatta onlardan nefret duyan ve çok sevdiği Abdulhamid'e yaptıkları hakareti hiç unumayan bu hükümdar İttihat ve Terakki'yi nasıl iktidardan uzaklaştıracağını düşünmeye başlamıştı. (Semih Nafiz TANSU, İttihat ve Terakki İçinde Dönenler Anlatan: Galip Vardar, İstanbul 1960, s. 293-294).

(18) KANSU, a.g.e, c. I, s. 8.

(19) KANSU, a.g.e, c. I, s. 8.

miştir. Gerek telgraflar gerekse gazetelerdeki olumsuz yazılara rağmen yine de azminden hiçbir şey kaybetmemiş , görevini tam manasıyla yerine getirmeye çalışmıştır. (20) Hatta buradaki başarısından dolayı 15 Haziran 1335 tarihli bir irade-i seniyye ile onurlandırılmakla kalmayıp hatta kendisine Kırmızı şeritli harp madalyası bile verilmiştir (21).

Fakat yine de şansızlıkların ardı arkası kesilmemiştir. Bu sefer de Ermenilerin sürülmesinden dolayı hakkında soruşturma açılmış İstanbul'daki Askeri Harp Divanı tutuklama kararı vermiştir. Emri Hasan Bey'e bildirmekle yetinmeyen harp divanı, onun tutuklama işi başarıldığı takdirde mükâfat da verileceğini bildirmiştir. (22)

Artık tam bir keşmekeşin içine düşülmek üzereydi. tutuklama kararları görevden alınmalar yetmiyormuş gibi bir de, Sadrazam Damad Ferid Paşa'dan gelen bir telgraf Mazhar Müfit 'i iyice üzmüş ve bardağı taşıran son damla olmuştu. Telgrafta aynen şu cümleler mevcuttur; "Vilâyat-ı Şarkiye'den bazı aksamının Ermenistan'a terki mecburiyet ve zaruretinin hasıl olması muhtemeldir. Gerçi bu ihtimal pek zayıf ise de, bir emr-i vâki karşısında kalınmamak için dağdağsızca ve üslub-ı hakîmane ile şimdiden efkâr-ı umumiye hazırlamak faydadan hali değildir" (23) Dedikten sonra bu hususta çalışma gösterilmesini ve böyle bir olay meydana geldiğinde mahalli halkın ve aşiretlerin ne gibi tavırda bulunacaklarını bildirmesini istemiştir.

Ne var ki, Mazhar Müfit 'in aruk sabrı tükenmişti. Ona göre o sıralarda Bitlis'te vali olmak, karanlıkta veya Yemen Çölünde yaşamaktan farklı değildi. Sonunda valilikten ayrılmaya karar vermiş ve İstanbul'a gönderdiği telgrafta, hastalığını bahane ederek görevden ayrılacağını bildirmiştir (24).

Bitlis'te gelişen olayları takiben, İstanbul'da da önemli gelişmeler olmuştur. Mustafa Kemal, Padişah tarafından, 9. Ordu Müfettişliğine tayin edilmiş ve Samsun'a

(20) İçişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 957, 14 Nolu Vesika.

(21) "Kırmızı şeritli harp madalyası 27 Ağustos 1334, işe hususundaki hüsnü hizmet ve gayretine naşı-Madalya Şubesi Sureti. İçişleri Bakanlığı Arşivi Dosya No: 957, 27 Ağustos 1334.

(22) ERDEHA, Milli Mücadelede Valiler ve Vilâyetler s. 159-160.

Sadrazam Damad Ferid Paşa Mazhar Müfit ve bunun gibi birçok kişinin Ermeni tehcirinden dolayı cezalandırılmasını istemiştir. Hatta İktam gazetesinde yayınlanan beyanatında konuyla ilgili olarak şunları söylemiştir; "Bir avuç serseriye raci olması lâzım gelen mesuliyetten Türk Milletinin Heyet-i Umumiyesinin hissedâr addedilmemesi lüzumunu izah ve bu cihetin ithamı için elde mevcut bulunan vesaitten istifade eylemek iseterim. (İktam, 1 Mayıs 1919, Numra: 7983)

(23) KANSU, a.g.e, c. I, s. 10

(24) ERDEHA, Milli Mücadelede Valiler ve Vilâyetler s. 160, (KANSU, a.g.e, c. 1, s. 14.7

gelmiştir (25).

Bu gelişle birlikte artık Türk'ün İstiklâl mücadelesi de başlıyordu. Mustafa Kemal müfettişlik emrinde bulunan ve müfettişliğe civar bölgelerdeki mülki amirlerle kolordu komutanlarına, bölgelerinin asayiş durumlarını belirten bir raporun gönderilmesini isteyen telgraflar çıkmıştı (26). Bu sırada Bitlis'te valilik görevine devam eden Mazhar Müfit, Mustafa Kemal'i yakından tanımadığı elindeki bilgiler ve şüphelerinden yola çıkarak onun "Hürriyet ve İtilafçı" olduğu fikrine kapılmıştı. Bir yandan hadiselerin gelişmesini beklerken diğer yandan da onun hakkındaki şüphelerini muhafaza etmekten geri kalmamıştır. Bu nedenle ondan aldığı bütün telgraflara olumsuz cevap vermiştir. O an ki hislerini şöyle dile getirmekteydi; "Artık Bitlis'te kalmak o devrin bir valisi olarak hizmet-i ifa etmek istemiyordum. İşgal felaketlerinin devamı Anadolu'nun hemen her köşe bucağıyla galiplerin sokulması Ferit Paşa'nın meşun iktidarı, Mustafa Kemal Paşa hakkındaki şüphelerim ve tereddütlerim beni bunaltmıştı (27).

Görevine son verildikten sonra hakkında tevkif kararı da çıkarılmıştır. Bu kararı bir arkadaşından tesadüfen öğrendikten sonra İstanbul'a değil de Erzurum'a doğru yola çıkmıştır. Sonunda 19 Haziran 1919'da Erzurum'a varmış, Kazım Karabekir'le görüşerek vaziyet hakkında tafsilatlı bilgi almıştır. Bunun üzerine Kâzım Karabekir Mustafa Kemal'e çektiği telgrafında Mazhar Müfit'in de Erzurum'da alıkonulması talebinde bulunmuştur. (29)

Nihayet beklenen gün gelir. Mustafa Kemal Artık Erzurum'a geliyordu Onu karşılamak için oluşturulan heyet içerisinde Mazhar Müfit'te bulunmaktaydı (30).

Böylece kendini milli meselelerin daha doğrusu yakında toplanacak olan Erzu-

---

(25) Tayin ile ilgili olarak Galip Vardar şunları söylemektedir; Bu sıralarda Padişah Sultan Vahidettin seyahati esnasında tanıdığı, meziyetlerin anladığı ve emsalsiz görüşüyle hakikatlere vasıl olduğu Mustafa Kemal Paşa'yı Harbiye Nezaretine, belki de başkumandan vekilliğine getirmeyi düşünmüştü. Velhasıl Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'da büyük bir tehlike idi. Nitekim 31 Ekim 1918 günü yani mütarekenin imzasından birgün sonra Yıldırım Ordular Grup Komutanlığına Mustafa Kemal Paşa getirilmişti. Enver Paşa artık yükseldiği mevkinden ağır ağır iniyor, Mustafa Kemal ise yeni biristikbale yavaş yavaş yükseliyordu. TANSU, İttihat ve Terakki İçinde Dönenler, s. 294-295.

(26) Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, s. 1. (Eylül 1952) Belge No: 62.

(27) KANSU; a.g.e, c. I, s. 14.

O zaman halk ağzında da padişahın gözünde de Mustafa Kemal'i itihatçı olarak değerlendirilmekteydi. Fakat o günün gazetesinde çıkan bir haberde ise şöyle denilmektedir; "Mustafa Kemal Paşa İttihatçı değil, vatanperver ve milleti uğrunda mücahit ve generaldir. Yeni devir için adamlar lâzım" (İleri 25 Teşrinievvel, 1919 , Numr; 244).

(28) Kâzım KARABEKİR, İstiklâl Harbimiz, İstanbul 1988, s. 58

(29) KARABEKİR, İstiklâl harbimiz, s. 311 ATATÜRK , Nutuk, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, 14. Basılış, İst. 1981, c. 1, s. 197.

(30) ATATÜRK, Nutuk, c. 1, s. 43.

rum Kongresinin siyasi çalışmaları içinde bulmuş ve Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığı altında Erzurum'da yapılan ilk toplantıya katılmıştır. Artık bundan sonra Mustafa Kemal ile sıkı işbirliği başlayacaktır. ki, bu durum ve bağlılık ölümüne kadar devam edecektir. Erzurum Kongresindeki rolüne gelince, bir takım eserlerde onun hayatından bahsedilirken, kongreye Bitlis delegesi olarak iştirak ettiğine dair bazı bilgiler mevcuttur. (31) Buna rağmen hatırasında kongreye katılan delegelerden bahsederken kendi ismini yazmamıştır. Yine de gerçekler ortadadır. Mazhar Müfit delege olmadığı için Erzurum Kongresine girmemiştir fakat, kongre dışında Mustafa Kemal ile yakın işbirliğinde bulunarak kongre çalışmalarına faydalı olmuştur.

Ne varki İstanbul Hükümetinin büyüğü eli Erzurum'a da ulaşmış ve Erzurum valisine gönderilen telgrafta Ermeni Tehciri ile ilgili olarak tutuklanması istenmişse de bu emir uygun görülmediğinden uygulanmamıştır. Taraftarları sayesinde tutuklanmaktan kurtulan Mazhar Müfit Mustafa Kemal'in yanında vatanın kurtuluşu için çalışırken, diğer yandan Sadrazam Damad Ferid ise gazeteye verdiği demecinde "evvel emirde bu ateşin kafası, enkazın ortadan kaldırılması ve zeminin tathiri lâzımdır. Artık zulmet olmaya yüz tutmuştur" (32). demektedir.

23 Temmuz Kongre toplanmıştı, fakat Damad Ferit'te yerinde durmuyor beyanname yayımlayarak, kongreyi bir isyan olayı olarak değerlendiriyor, Mustafa Kemal ve arkadaşlarını da âsi ilân ediyor, bununla da yetinmeyip asilerin tutuklanarak İstanbul'a gönderilmelerini emroldiyordu (33). Tutuklanıp İstanbul'a gönderilmesi istenen kişiler arasında Mazhar Müfit'te bulunmaktaydı. Kendisi özellikle tutuklama emri hakkında şunları söylemektedir; "Artık tevkif de edilsem, hapis de dursam, asılsam da ehemmiyeti yoktu. Manen büyük bir haz ile doymuş ve dolmuşum." (34) Kongre esnasındaki görevini ise şöyle dile getirmektedir; "Karargâhımızın umur ve hususatından daire müdürlüğüne ve hatta tabir-i caizse vekilharçlığına kadar hemen her şeyi ile de ben meşgul oluyordum" (35).

Uzun süren görüşmelerden sonra kongre sona ermiş ve kongre sayesinde Şark Vilâyetlerinin bütünlüğünü ve birliğini sağlayan bir teşekkül oluşturulmuştur. Artık Sivas'ta yapılacak kongreye katılmak gerekiyordu. Sivas Kongresine katılmak üzere Erzurum'dan Sivas'a giden delegeler grubu arasında Mazhar Müfit'te bulunmaktadır. 2 Eylül sabahı varduktan sonra 4 Eylül 1919'da Kongre toplanmış ve 11 Eylül günkü toplantısında altı kişi daha seçilmiştir. Seçilen bu altı kişilik Heyet-i Temsiliye üyelerinden

(31) KANSU , a.g.e, c.1, s. 79

Ali Çankaya kitabında Mazhar Müfit'in hayatından bahsederken onun Bitlis delegesi olarak Erzurum kongresine katıldığını yazmaktadır. Ali ÇANKAYA, Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler, c. III, s. 478 Cevat Dursunoğlu, ise delegelerin listesini verirken ondan bahsetmemiştir. Cevat DURSUNOĞLU, Milli Mücadelede Erzurum, Ankara, 1946, s. 109-111.

(32) İkdâm, 1 Mayıs 1919, Numra: 7983.

(33) ATATÜRK, Numuk, c. 1, s. 211.

(34) KANSU, a.g.e, c. 1, s. 93.

(35) KANSU, a.g.e, c.1, s. 97.

birisi de Mazhar Müfit olmuştur.(36)

Artık bundan sonra Heyet-i Temsiliye üyesi olarak Milli Mücadelede aktif rol oynamaya başlayan Mazhar Müfit'in Sivas Kongresindeki faaliyetleri de başlamıştır. Kongre toplandığı günün ikinci günü Mustafa Kemal kongreye katılan murahhasların İttihat ve Terakki içinde herhangi bir propaganda yapılmaması maksadıyla yemin ettürülmesi gerektiğini teklifinde bulunmuş ve bu teklif uzun müzakerelere sebep olmuştur. Müzakerede söz alan Mazhar Müfit teklife şiddetle karşı koyarak; oradaki heyet âzasının herbirini vaktiyle birer fakaya mensub olduklarını bu sebeple bu yeminin doğru olmadığını söylemiştir. (37)

Heyet-i Temsiliye âzası olması hesabıyla Kongre önemli işler yapmış pek çok önemli karar ve tebliğlere de imza atmıştır. Özellikle Kongrenin 7 Eylül günkü oturumunda Erzurum Kongresinin beyanname ve nizamnamesi müzakere edilirken, birinci maddede değişiklik yapılması gerektiğini vurgulamış, bu maddenin bütün Memalik-i Osmaniye'ye şamil bir şekilde sokulması gerektiğini, teklifinde bulunmuştur ki, bu teklif sonuçta kabul edilmiştir (38). Yine nizamnamenin ikinci maddesi hakkında da şunları söylemiştir; "İkinci maddenin başında da "Her türlü işgal ve müdahaleyi Rumluk ve Ermenilik teşkilî gayesine matuf olarak telâkki edeceğimizden..." deniliyor, halbuki bugün meselâ Antalya ve Konya İtalyan işgali altında bulunduğundan Rumluk ve Ermenilik teşkilîyle alakadar olamaz; olsa olsa İtalyanlık teşkilî demek olur; binaenaleyh acaba biz yalnız Rumlara ve Ermenilere karşı mı vatanımızı müdafaa edeceğiz? Herhalde bu maddeyi de umumi bir şekilde sokmak lüzum gelir itikadındayım. Yalnız şu noktayı da unutmamalı ki, bu nizamname yalnız bizim elimizde kalacak değil, aynı zamanda faraza Antalya gibi İtalyan işgali altında bulunan bir yer ahalisinin de eline geçeceğinden, onlar o zaman pek fena bir tesir altında kalarak; demek bizim esir olmadığımızın ehemmiyeti yokmuş, demek bizim için vatan yokmuş" diyebilirler" (39).

Mazhar Müfit Kongre kayıtlarında "Hakkâri" delegesi olarak gösterilmişse de bunun da nasıl ve ne sebeple olduğu hakkında kesin bir bilgi elde edilememiştir. Hayauna bakıldığında Hakkâri ile pek ilgisi olduğuda söylenemez. Fakat Denizli Delegesi Yusuf bey'in düzenlediği özel listede Denizli Delegesi olarak gösterilmiş ve bu kaydın yanını da imza etmiştir.

Bu arada Mustafa Kemal bir yandan İstanbul ile haberleşirken diğer yandan da milli kuruluşların hızla gelişip genişlemesine, seçimlere etkili olabilecek kadar güçlenmesine, milli kuvvetlerin düzenli bir şekilde örgütlenmesine gayret ediyordu. Bundan sonraki günlerde olaylarda hızlı gelişmeler, olmuş. Sivas Kongresi genel niteliğini ve

(36) Uluğ İĞDEMİR, Heyet-i Temsiliye Tutanakları, Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara 1975, (Önsöz, s. XII) Yakın Tarihimiz Dergisi, Rauf Orbay'ın Hatıraları, c. III, s. 31-148

(37) Uluğ İĞDEMİR, Sivas Kongresi Tutanakları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara, 1986, s. 22.

(38) İĞDEMİR, Sivas Kongresi Tutanakları, s. 34.

(39) İĞDEMİR, Sivas Kongresi Tutanakları, s. 34-35.

Heyet-i Temsiliyesini İstanbul'a kabul ettirmiş, Ferit Paşa kabinesinin yerine milli isteklerden yana olan Ali Rıza Paşa kabinesinin iş başına gelmesini sağlamış, Amasya görüşmeleri ile de durumu İstanbul Hükümetine kabul ettirmişti. Mustafa Kemal Amasya'dan Sivas'a döndükten sonra Heyet-i Temsiliye'yi toplayarak genel durumu görüşmüş ve komutanları umumi bir toplantıya çağırılmıştır. Tarile "komutanlar toplantısı" diye geçen bu tolanuya XV-XX III ve XII. Kolordu Komutanları ve bunun yanında Heyet-i Temsiliye üyelerinden birçok kişi kauldı. Katılan üyeler arasında Mazhar Müfit'te bulunmaktadır.

16 Kasım 1919'daki toplantının gündeminde üç mesele vardı Meclis-i Milli'nin mahalli içtimai müzakeresinde söz alan Mazhar Müfit, Meclis-i Milli'nin İstanbul'da toplanmasına imkân olmadığını, çünkü İtilhaf Devletleri tarafından işgal edilmiş olduğunu ve bu şartlar altında halkın İstikbâlinin bile engellendiğini, ulaşım ve haberleşmenin devamlı kontrol altında bulunduğunu dolayısıyla tazyik altında bir milî meclis'in kurulamayacağını söylemiştir (40).

Arık başlatılan yolun sonuna gelinmişti. Bundan sonra ki devrede Mustafa Kemal İstanbul'a daha yakın olmak amacıyla Ankara'ya gitmeye karar verir. Ankara'ya kendisiyle giden üç Heyet-i Temsiliye üyesinden biri de Mazhar Müfit'ti (41). Daha önce kararlaştırıldığı üzere İstanbul Hükümeti harekete geçmiş, seçimlere hız verilmişti. Meclis-i Mebusanın toplanma hazırlıkları devam ediyordu. Bu sırada Ankara'da bulunan Mazhar Müfit, İstanbul'dan Rauf Bey'in daveti üzerine Meclis-i Mebusan'a Hakkâri mebusu olarak katılmıştır.

Meclise iltihakından sonra, Mustafa Kemal'le mektuplaşmaları olmuştur. Mazhar Müfit mektuplarında İstanbul'daki durumu uzun uzadıya anlatmıştır. Bir mektubunda Kuvvay-ı Milliye'nin bertaraf edilmeye çalışıldığını, Felah-ı Vatan grubunun meclis tarafından idare edileceğinden memlekete saydali olamayacağını, mebuslar arasında fikir ayrılıklarının mevcut olduğunu, önceden mebus olupta bu defa da mebus olanların kendilerine hoca sıfatını verdiklerini ve gruba karşı tavır alındığını haber vermiştir (42).

Duruma çok üzülen Mustafa Kemal meclisin basılmak ve birçoklarının tutulanmak ihtimali olduğunu, mebusların Ankara'ya dönmek ihtimallerini şimdiden sağlanmasını, buna imkân görülemiyorsa hemen Ankara'ya hareket edilmesini bildirmiştir. Mustafa Kemal'in bu telgrafı üzerine, Kuvvay-ı Milliye'ci, mebuslardan Rauf, Mazhar Müfit, İbrahim Süreyya, Yunus Nadi Beyler, Kara Vasıf Bey'in Şişli'deki evinde toplandılar. Durumu tekrar gözden geçirdikten sonra Meclis açıkken henüz İngilizlerce bir harekete geçilmemişken İstanbuldan ayrılmamanın kaçmak anlamına geleceğini ve mecliste yaraulmak istenen paniğin doğmasına sebep olacağını düşünmüşler, buna imkân vermemek için de meclis kapatılmadan ve tutuklanmalara başlamadan İstanbul'dan

(40) İGDEMİR, Heyet-i Temsiliye Tutanakları, s. 14 ATATÜRK, Nutuk, c. 1, s. 363-369-371.

(41) Mahmut GOLOĞLU, Üçüncü Meşrutiyet, Başnur Matbası, Ankara, 1970, s. 11.

(42) KANSU, a.g.e, c.II, s. 543-544.

ayrılmamayı kararlaştırmışlardır (43).

Aslına bakılırsa gerek İtilâf Devletlerinin davranışları gerekse yurtta-esen umumî durum sebebiyle İstanbul'un işgal edileceğini Mustafa Kemal çok daha önceden anlamıştı. Hatta kolordulara çektiği telgraflarda İstanbul'un İngilizler tarafından işgal edileceğini haber vermiştir (44). İşgal gerçekleştikten sonra da Kolordulara, vilâyetlere ve müstakil livalâra verdiği direktifte her tarafın işgal altında bulunduğunu bundan dolayı dikkatli davranılması gerektiğini haber vermiştir (45). Bunun yanında işgalden dolayı yurtta alınması gereken tedbirler hakkında Kolordu komutanları ve valilerin fikir ve mütalâalarını almıştır (46). Alınan karar üzerine her tarafa bildiride bulunarak işgal dolayısıyla İtilâf Devletleri nezdinde protesto yapılmasını bildirmişlerdir (47).

Vahim vaziyet içinde kurtuluş çaresi arayan mebuslar önceden kendilerine bildirilen karar üzerine (48) Anadolu'ya geçmeye başladılar. Bunlar arasında Mazhar Müfit'te bulunmaktaydı. Maceralarla dolu uzun bir yolculuktan sonra Ankara'ya ulaşabilmiştir. Kâzım Karabekir Fevzi Paşa'nın Ankara 'ya gelişinden bahsederken onunla birlikte gelenler arasında Mazhar Müfit'inde bulunduğunu söylemiştir (49).

Birçok mebus Anadolu'ya kaçmayı başarmışsa da kaçamayanlar İngilizler tarafından tevkif edilmiştir (50). Artuk ülkenin durumu günden güne kötüye gidiyordu. Tam bir keşmekeşin içine düşmek üzereydi. Derhal harekete geçen Mustafa Kemal önceden tasarladığı üzere bir bildiri yayınlayarak Büyük Millet Meclisini Ankara 'da toplantıya çağırıldı (51). Fakat Mazhar Müfit meclisin açılışından bir hafta sonra Ankara'ya varmış ve Hakkâri mebusu olarak mecliste görev almıştır. Meclisteki çalışmaları sırasında, çoğunlukla Muvazene-i Maliye Encümeninde olmak üzere birçok encümenlerde âzâlık ve encümen reisliği yapmıştır (52). Meclisin ikinci içtima senesinde ise yine beşinci şûbeden Muvazene-i Maliye Encümeni âzâlığında ve reisliğinde bulunmuştur. 4. İçtima senesinde birinci şûbede yer almış olup Muvazene-i Maliye Encümeni reisliği yapmıştır.(53)

İstiklâl Harbi yıllarında sadece mecliste milletvekillik yapmayıp, bunun yanında

(43) KANSU, a.g.e, c. II, s. 552, ATATÜRK, Nutuk, c. 1, s. 547.

(44) Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, sayı: 19, (Mart 1957), Belge No: 558

(45) Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı: 19, (Mart 1957), Belge No: 568 ATATÜRK, Nutuk, c. II, s. 563

(46) Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı: 23, (Mart 1958) Belge, No: 592

(47) Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı: 11, (Mart 1955), Belge No: 329

(48) Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı: 11, (Mart 1958), Belge No: 340.

(49) KARABEKİR, İstiklâl Harbimiz, s. 645.

(50) Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı: 19, (Mart 1957), Belge No: 575.

(51) Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: I İçtima Senesi: I, c. 5. Üçüncü Basılış, Ankara, 1959, s. 119, (İkinci şûbede iken 20.10.1336) tarih ve 1072-450 Numaralı tezkere mucibinde Nafia Encümenine âza intihab durmuştur. Ayrıca yine Müdafaa-i Milliye Encümeni Reisliği de yapmıştır (2c. Devre: I, c. 5, s. 25-27).

(53) 2C, Devre: I, c. 28-29.

önemli vatani görevlerde de bulunmuştur. Özellikle Sakarya Savaşının buhranlı günlerinde Büyük Millet Meclisi tarafından memuren Kayseri'ye gönderilmiş olup, Kayseri halkının savaş sebebiyle yapıkları yardımları cepheye sokmuşlardır (54). Zaten Sakarya Savaşı öncesi ve sonrası millî mücadelelerin en buhranlı zamanıydı. Hatta mecliste bile kıpırdamalar olmuştu. Ağustos sonlarına doğru Sakarya tazaru başlayınca ordu sıkıştığı sırada, meclis ve hükümet evrakı vesair şeyler Kayseri'ye gönderilmişti. Hatta bir kısım mebuslarda aileleriye birlikte Kayseri'ye gitmişti. Meclisin dörtte biri kadar gitmişti. Ailesini Kayseri'ye nakledenlerin arasında Mazhar Müfit 'te bulunmaktaydı (55).

Bu ateşli geçen günler içerisindeki onun bir başka görevi de, Kayseri Yozgat, Kırşehir, Niğde İstiklâl Mahkemesi âzâlığında bulunmasıdır (56). Âzâlık görevi sona erdikten sonra Mustafa Kemal'in isteğiyle mebusluk görevi üzerinde kalması şartıyla, 11 Mayıs 1336'da Elazığ Valiliğine tayin edilmiş üç ay kadar bu görevde kaldıktan sonra yine Meclise iltihak etmiştir (57).

Mecliste oldukça başarılı faaliyetlerde bulunan Mazhar Müfit, Millî Mücadelede Mustafa Kemal'in en büyük destekçilerinden biri olmuş, onunla birlikte Damad Ferit Hükümetinin bağınazlığını yıkmaya çalışmış ve Cumhuriyet Türkiyesinin kurucuları arasında yer almıştır. Cumhuriyetin ilânından sonra da mecliste mebusluk görevine devam eden Mazhar Müfit ikinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinde 502 oyla Denizli'den milletvekili seçilmiş (58). Üçüncü şûbeye ayrılan âzay-ı kiram arasında yer almış olup III. Şûbe Reisi namına birçok mazbata ve takrirlere de imza atmıştır (59).

Cumhuriyetin ilânından sonra Mustafa Kemal 'in zafer ortakları yavaş yavaş ondan ayrılmaya başlamışlar, inkılaplardan doğan fikir ayrılıkları sebebiyle ona karşı cephe almışlarsa'da Mazhar Müfit yine de onun en yakın fikir destekçisi olmaya devam etmiştir. Rauf Orbay hilâfetin kaldırılmasından sonraki gelişen olayları anlatırken kendisinin Cumhuriyetçi olup olmadığı bahsinde açıklama yaptığında Mazhar Müfit onun ikidebir sözünü keserek kesin Cumhuriyetçi olduğunu ispatlamasını istemiştir. (60)

1925 Şeyh Said isyanı dolayısıyla kurulan İstiklâl Mahkemelerinin

(54) Büyük Millet Meclisi Arşivi, İkinci Devre TBMM Azasının Tercüme-i Hali.

(55) Yakın Tarihimiz, c. I, Sayı : 3 (Mart 1962), s. 65.

(56) Büyük Millet Meclisi Arşivi, İkinci Devre TBMM Azasının Tercüme-i Hali. Ergün AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri, Dokuz, Eylül Üniversitesi Yayınlarından İzmir, 1988, s. 102

(57) İçişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya, No: 957, Dahiliye Vekâleti Memurin Sicil ve Ahval Müdüriyeti.

(58) Büyük Millet Arşivi, II. Dönem Denizli Mebusu Mazhar Müfit Bey'in Dosyası.

(59) 2C. Devre: II, C. I, s. 6, ATATÜRK, Nutuk c.II, s. 867. Yakın Tarihimiz, Sayı: 40, c. III, (İstanbul 1962), s. 18

(60) Yakın Tarihimiz, Sayı : 44, C. IV, (İstanbul 1962), s. 145-148.

(61) Büyük Millet Meclisi Arşivi, Denizli ve Çoruh illeri, Milletvekilleri Dosyası.

Diyarbakır'daki Şark Bölgesi İstiklâl Mahkemesi başkanlığında da bulunmuştur (62).

Siyasi hayatta da oldukça başarılı olarak Türkiye Cumhuriyetine büyük hizmetlerde bulunmuş olup, bu görevde iken 1 Temmuz 1930 tarihinden itibaren mülki ve askeri tekaüd kanununun 25. maddesi mucibince birinci derece üzerinden emekliye ayrılmıştır (63). Siyasete veda ettikten iki yıl sonra 13 Kasım 1948'de vefat etmiştir. Vefatı yakın arkadaşları ve devrin siyasetçileri arasında büyük üzüntülere sebep olmuştur. Özellikle Nadir Nadi onun hakkında gazeteye verdiği demecinde şu ifadeyi kullanmıştır; "...Hayatı boyunca millete hizmeti şiar edinmiş bu değerli vatanseverin ölümü büyük bir kayıptır" (64). Yine bir başka yazıda ise ondan; Milli Mücadelenin mümtaz şhsiyetlerinden biri olarak bahsedilmektedir (65). Ankara'da Ulus gazetesi ise, onun ölümüyle ilgili habere bir hayli geniş yer ayırmış, yazısının başlığını "Acı bir kayıp" olarak atmıştır. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin kurucularından biri olarak sıfatlandırılmakla birlikte ölümünün büyük acılara sebep olduğu belirtilmiştir (66). Evli ve üç çocuk babası olup kalp hastalığı ve akciğer kifayetsizliğinden vefat etmiştir.

MAZHAR MÜFİT BEY'İN BİRİNCİ TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDE YAPTIĞI ÖNEMLİ KONUŞMALAR

1- 30.6.1338 tarihli Yunan mezalimine Karşı İtilaf Devletleri Nezdinde
Teşebbüste Bulunulmasına Dair Takriri:

Riyaset-i Celileye

Gazetelerde mansur-ı âlileri buyrulacağı veçhile Yunan Vahşileri son zamanlarda Memalik-i Meşgûlde zulüm ve cinayetlerin hadîi kusvaya götürülmüşlerdir.

Mahza soynak, milletimizin istikbalini söndürmek için binlerce eşraf ve münevveranı bilâ sebep tevkif cylemiş ve güya divan-ı harp namıyla bir de divan-ı vahşet teşkil ederek müzevver bahanelerle bazılarını idam, bazılarını da muhtelif cezalarla mahkûm ve nefi tağrib etmekte ve birçoklarını da bilâ sual aylarca mevkuf tutarak muhtelif vesilelerle soymakta bulunmuştur. Binaenaleyh bu mezalim ve fecayi hakkında, ötedenberi perde-i insaniyet arkasında gizlenen düvel-i mütelifi nezdinde teşebbüsatta bulunulmasının meclisce taht-ı karara alınarak hükümete tebliğini talep ederim. (67)

Mazhar Müfit (Hakkâri) Takriri ile ilgili olarak; Yunan Mezalimi hakkında Malûmatı gerekli gördüğünü söyleyerek şöyle devam etmiştir; "Bugünlerde oralardan gelen bazı zevattan aldığımız malûmata nazaran Yunan mezalimi tahammülferse bir hale

(62) AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri, c. II, s. 325-326.

(63) İçişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: Sicil Dosya, s. 25.

(64) Cumhuriyet 13 Kasım 1948, s. 3.

(65) Hürriyet 14 Kasım 1948, s. 3.

(66) Ulus, 14 Kasım, 1948, s. 1.

(67) 2C. Devre: I, c. 20 s. 131.

geldiği gibi yalnız Balıkesir merkez kazasından, mualliminden, ülemadan, münevverandan bin kişi taht-ı tevkife alınmıştır. Mal, can, ırz ve namusa tecavüzde hadden efüun bir dereceye gelmiştir. Bendenizin bu takrirden maksadım; Hariciye Vekâletinden doğrudan doğruya protesto, değil, bu defa meclisin kararıyla protesto edil-sin ve bu kararı Hariciye Vakâletine tebliğ edelim, Hariciye Vekâletü meclisin kararı su-retinde bu protestoyu yapşın yani şimdiye kadar hükümet yapıyordun." (68)

Daha sonraki açıklamasında, Avrupa'nın Türkiye üzerinde oynadığı oyunlardan ba-hisle; "Avrupa'nın o kongre sözü başladı mı, şarkta zulüm behemahal muhakkaktır. Zira Avrupa'nın icra ettiği mezalim derece-i nihayesine vasıl olunca, aruk setit edemiyecek bir dereceye geldi mi, mutlaka o dakikada kongre sözü başlar. Bunlar perdedir efendiler, bizim için yegâne çare Cenab-ı Hakkın emrine itibadur. Bunu temessük ettik mi hepsi budur. Üst tarafı yoktur efendiler, Avrupa bizden titresin. Emin olunuz hiç korkumuz yoktur. Şimdi yapılacak iş budur. (69)

2- Edirne'nin İşgali Dolayısıyla Trakya Paşaeli Cemiyetinden Mevrut 24 Temmuz 1338 Tarihli Protesto Telgrafı Dolayısıyla Mazhar Müfit'in Konuşması

Edirne'nin 600 seneden beri İslâm Camiası altında ve Osmanlı memleketi olarak yaşadığını belirten Mazhar Müfit sözlerine şöyle devam etmiştir;

"Edimemizde ne rıfkı ve ne 'de tarihi hiçbir alâkası olmayan Yunan'ın icra ettiği mezalim hakikaten tahammülfersa bir hale gelmiştir...Yunan'ın vaziyeti ne olursa olsun bir hülyadan ibarettir. Zira hiçbir zaman Yunan'ın farzeettiği gibi Anadolu onun mesiregâhu olamaz. İzmir, Bursa, onun eğlence yeri müstemlekesi olamaz. Ve Kezalik Edirne; ve malümüülüniz olan minareleri semalara yükselen Sultan Selim Camii, o eski camiler ve o müteaddit medreseler hiçbir Yunan'ın kirli ayakları altında çiğnenemez efendiler! ve ben eminim ki, İslâmiyet denilen ve ilâheyemilkıyame payidar olacağına şüphe olmayan o dini mübeccel mevcut oldukça çan takılamaz efendiler... Ey Trak-ya'daki kardeşlerimiz!... Emin olunuz ki, Anadolu'daki bu Türkiye Büyük Millet Mecli-sini teşkil eden bütün âzalar ve bütün Anadolu, Trakya'daki kardeşlerini bir dakika hatırandan çıkarmamıştır." (70)

3- I. İnönü Harbi Dolayısıyla Meclisin 2.4. 1337 Günkü Oturumunda Mazhar Müfit'in Beyanatı:

"Arkadaşlar bazı vekayi bazı hadisat ve harikalar vardır ki, bir milletin kahraman-larını onun havsala-i mübahatı ve tarihinin sütunu mefahir bile istiab edemez. İşte, bugün buna delil olarak İnönü Meydan Muharebesini kazanan o vatanperver, o gazerfer orduyu gösterebiliriz. İnönü Meydan Muharebesiyle eihana ölümden daha müthiş, ölümden daha beter birşey gösterilmiştir. O gösterilen şey İslâm ruhu, Osmanlı kabili-

(68) 2C. Devre: I c. 20, s. 131-132.

(69) 2C. Devre: 1, c. 20, s.139

(70) 2C. Devre: I, c. 21, s. 482.

yeti, Osmanlı vatanperverliğidir. Düşmana karşı bizim ordumuz yalnız bir hesap ile hareket etmiştir. O hesap maddi değil, gaza ve şehadet hesabıdır. Orduyu bu hesabın dahilinde muvaffak eden, şey bu hisür. O halde efendiler, İnönü orduya karşı (Elenos) palikaryalarını adeden tefevvukunu, vesait-i cenk ve cidalce ehemmiyetini hiç hükmü olmamıştır."

Sonuçta Avrupa'nın bu meseledeki vaziyetine değinerek, Avrupa'nın ehli islâmı katlettiğini zaten kafir Avrupa'dan da bunun beklendiğini, bu noktada resmi Avrupa'ya değil, ilmî Avrupa'ya, medeni Avrupa'ya, sanatkâr Avrupa'ya hitab ettiğini ve şiiri ile, medeniyeti ile tahayyül edilen Avrupa'nın nerde olduğunu sormayı da ihmal etmemiştir. (71)

4- Meclisin 2.4.1337 Günkü İçtimainda II. İnönü Savaşı Münasebetiyle Mazhar Müfit Bey'in Beyanatu:

"Bu muzafferiyyet hayat ve isüklâl temin eden bir muzafferiyyettir. Dokuz gündür devam eden II. İnönü Harbinde Cenab-ı Hakkın lütfu keremiyle ordularımızın ve sarsılmaz imanı ve yıkılmaz azmiyle düşman bermutat ve makhur ve perişan oldu. Bizim bunda ne kadar hissi mefharetimiz, mefahirimiz varsa! Avrupa denilen o muammayı garibin de o kadar hakkı ayası ve vazife-i arû hicabı olmalıdır. Çünkü arkadaşlar tarih hiç bir zaman şekâvetün, haksızlığın zulüm ve itisatın bu derecesi bigünah kanlar dökülmesini bu derece seni bir surette kaydetmiyor. İlmiyle, fenniyle, medeniyetiyle, şiiriyle, içtimaiyle, ifühâr eden Avrupa'nın zerre kadar arû hicabı varsa bu kan ateşten utanmalı ve İnönüdeki muzafferiyyetin menazır-ı bülendi önünde yerlere geçmelidir. Zulüm karşısında Türk Milleti yalnız hakkına ve isüklâlini, harap yuvasını muhafaza için uğraşmıştır. Avrupa eğer bizim yaşama hakkımızı elimizden almak istiyorsa uydanıyor. Bunu yapamayacaktır ve bunları tasdik edecektir. Edemezse bu milleti muazzama cebren onlara tasdik ettirecektir... İşte Efendiler, hançerini maderi vatana saptamak isteyen o düşmanın kafasına hançerini saptayan bulundu. Efendiler bunu yapan islâm ordusudur. O maderi vatan bahükara değildir. Çünkü hakkı hayat ve isüklâlin İnönü Meydan Muharebesinde bihakın ispat etmiştir." (72)

5- 21. 10. 1336 Tarihli Zonguldak'taki Askerlik Mükellefiyetine Dair Kanun Teklifi Hakkında Mazhar Müfit Bey'in Konuşması.

"Zannederim ki, bugün yapılacak şey şurada burada askerliğin muafiyeti değil, helki ordumuzu, kuvvetimizi takviye için asker bulmaktır. Hatta bunu Heyet-i Aliyenizin harkâtı ispat eder. Meselâ eğer böyle olmasaydı Heyet-i Aliyenizden birçok zevat, cephe gensinde, illerisinde dolaşıpta halkı asker yapmak için uğraşmazlardı." Hatta meseleyi daha da iyi aydınlatmak amacıyla Almanya ve Amerika'yı örnek vererek; "Onlar eğer bizim bugünkü halimizde olsaydı, yani vatani düşmanlar tarafından çiğnen-

(71) 2C. Devre: I, c.7, s. 282-283.

(72) 2C. Devre : I, c 9. s. 325-326

seydi, bu muafiyet kanununu Amerika yapar mıydı? Bu kanunu yapmanın şimdi sırası değil, hakimiyet-i iktisadiyeden önce, hakimiyet-i siyasiye daha gereklidir. Ne zaman ki, bu düşmanı defedeceğiz, kovacağız ondan sonra muafiyeti askeriye kanununu yapacağız. Biz şimdi memleketi müdafaa ediyoruz." (73)

6- 23.10.1336 Tarihli Bedel-i Nakdiye Dair Kanun Teklifi Hakkında Mazhar Müfit Bey'in Konuşması

"Bendeniz büyük milleümin zengin ve fakir hiçbir şahsı hakkında hiçbir zaman suizanda bulunmayacağım... naz ve niam içinde büyüyen yegâne evlâdım, Çanakkale'de ibraz-ı şhadet euniştir. Bunu da bendeniz ancak ve ancak bir şehit babası olmak üba-riyle müftechirane söylüyorum...

Ta Vryana surlarına kadar dayanan şanlı ordumuzun yanında naz ve niamın en yüksek derecesinde büyüyen padişahlarımız, zadedânlarımız vardı. Binaenaleyh demek ki bu memleketin mazisinde padişahan-ı izamın, çşraf ve eazımın, muharebata gittüklerini ve tarihin her safhasında nice zenginlerin şehit olduğunu görüyoruz... Bazı rüfeka diyorlar ki, biz ne kadar asker silah altına alabileceğiz. Çok asker varmış. Bunlar geride sonra ne olacakmış? Bir kısmından bedel alıp koyuverirsek, o halde kimleri alacağız-Ondan aşağı olanları, yukarı olanları. Onlar da bedel verecekler... Efendiler, diyoruz ki, camilerimiz, kiliseler, medreselerimiz ahırlara tebdil edildi ve Kuran-ı Azimuşşan yerlere atıldı. Şu dakikada zengin ve fakir bütün dindaşların fedayi hayat için koşmaları lâzımgelirken biz hala tefrika yapıyoruz. Sen askere gideceksin zengin bedel verecektir. Böyle değil azizim, hiçbir köylü kalmadı ve tozlu çuvalı da kalmadı. Köylü un çuvalına benzermiş ve vurdukça tozarmış. Artık ensesine vurulacak köylü kalmadı ve zavallı köylünün tozayacak çuvalı da kalmadı. Eğer zengin evlâtları bu fecayin bu irtikabın mürtekibi iseler, vurulacak onun ensesidir. Tozlu olan onların çuvallarıdır. Aruk vur abalya değil, vur kürklüye... Sonra efendiler; bir taraftan halka doğru kanunlar yapıyoruz, bir taraftan da bununla biz zenginleri sivrilunek istiyoruz. Bunlardan başka şey sivrilemez." (74).

7- 17.10.1336 Tarihli Rus Bolşevikleriyle Olan Münasebetimiz Hakkında Mazhar Müfit Bey'in Konuşması:

"Ne teklif ediyorlar efendiler? Van, Bitlis vilâyetlerinden bir kısım araziye Ermenilere terk ediniz diyorlar. Bunun kabiliyeti tatbikiyesi var mıdır? Acaba Rus Hariciye komiserinin ve Rus hükümetinin bu tekliften maksat ve gayeleri nedir? Bendeniz bunu şu şekilde düşünüyorum, birincisi; bizim ilâ şark yeni hükümet-i islâmiye arasında set çekmek, ikincisi; üçyüz, dört yüz bin Ermeniye kendi fırkalarını, bolşeviklik, komünistlik fırkalarını tevsi için onlara elin kesesinden semihat gösteriyorlar. Üçüncüsü Avrupa emperyalist devletlerinden makûm-u âliniz Ermenileri himaye edenler vardır... Bizim Milletin ruhundan galeyana ederek husule gelen ve milletin ruhundan meydana çı-

(73) 2C. Devre: I, c. 9. s. 123-124. (Kanun teklifi yapılan oylama sonucunda reddedilmiştir.)

(74) 2C, Devre: I, c. 1, S. 147-149.

kan bu vahdetin esbabı hiç şüphesiz hudud-u milliden bir zerre-i hâki, bir karış toprağı vermemektir. Bunu yapığımız misak-ı millî ile bütün cihana ve Avrupa'ya ilân etük. Bu sınırlar dahilinde bir karış toprağı bile düşmana terk edemeyiz... İtikadın vardır ki, islâmın menabi-i secaati kurumamıştır. Gerçi münhezim olduk. Fakat münhedim olmadık. (75)

---

(75) 6CZ, Devre: I, c. s. 179

دافعه لکالی دکلمه وکلمه دیریتیه نامه

بصیرت و لایحه عرض نامه سیدان کما دونه بهر سوسانه قهار و مسول این است
تأوی اشتهار و همت قیاد سوادینه الفقه و فزونه الفقه که گز و آوازه تیون است و هم
این قهار سوسون اول رسته بی شکستیه پندار غیره التامه الفقه است و سوسانیه کونین زمانه
دیر مسولیه و دن فقه (نظم) به ایکیونز لا سلسله فقه الایم که به همت تبار
(نظم) فزونه و (نظم) فزونه باقیه قدر شیرزه یوزن لاده و هه مسول
و اندک ایضا دیده تبار (نظم) فزونه و (نظم) فزونه و (نظم) فزونه
و این فقه سوسونیه و سوسونیه فزونه الفزونه (نظم) فزونه و (نظم) فزونه
و این مسولیه سوسونیه الفزونه ای نه بهم الفزونه (نظم) فزونه و (نظم) فزونه
و این فزونه قدر فقه سوسونیه کفرا یوزن (نظم) فزونه و (نظم) فزونه
(نظم) فزونه ای سوسونیه سوسونیه ایکیونز لا و (نظم) فزونه و (نظم) فزونه
و این فزونه ای سوسونیه ایکیونز لا ایکیونز لا (نظم) فزونه و (نظم) فزونه
و این فزونه ای سوسونیه ایکیونز لا و (نظم) فزونه و (نظم) فزونه
و این فزونه ای سوسونیه ایکیونز لا و (نظم) فزونه و (نظم) فزونه
و این فزونه ای سوسونیه ایکیونز لا و (نظم) فزونه و (نظم) فزونه
و این فزونه ای سوسونیه ایکیونز لا و (نظم) فزونه و (نظم) فزونه
و این فزونه ای سوسونیه ایکیونز لا و (نظم) فزونه و (نظم) فزونه
و این فزونه ای سوسونیه ایکیونز لا و (نظم) فزونه و (نظم) فزونه

(İçişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 557.)

...